

1945 FEBRUÁR 13

ÍRTA: DARVAS JÓZSEF

Sztálin generalisszimusz 1945 február 13-án kiadott napiparancsa ezekkel a szavakkal kezdődött: „A második ukrainai arcvonal csapatai a harmadik ukrainai arcvonal csapatainak közreműködésével a nagy város nehéz terepviszonyai közepette lefolyt másfélhónapi ostromzár és kemény harc után, február 13-án teljesen szétzúzták a bekerített ellenséges helyőrséget és ilyen módon teljesen elfoglalták Magyarország fővárosát, a németek stratégiaiul fontos gócpontját...” 1945 február 13-án este 21 órakor Moszkvában a nagy Sztálin parancsa értelmében, 324 ágyú, 24 üdvölvés hirdette az új győzelmet. Hazánk fővárosa teljesen felszabadult. A moszkvai üdvölvéses dühöregése hírül adta, hogy Budapesten elcsöndesedett a másfélhónapos ostrom szörnyű zaja...

Soha nem felejttem el ezt a napot.

Aznap érkeztem vissza Debrecenből, az ideiglenes kormány ideiglenes székhelyéről. Különös, nehéz csönd fogadott. Szinte szokatlan volt a nagy csöndesség a sokhetes ostrom harci zaja után. Néhány napja csak hogy elmentem innen Budapestre, ahol végigéltem, családommal, két kicsi gyermekemmel együtt az egész ostromot. Idegen házakban, idegen lakásokban, idegen pincékben. Bujkálva a nyilasok a csendörkopók elől, az üldöztes és a bomba-halál kétszeres fenyegetései közepette.

Mikor elutaztam Debrecenbe, Budán még keményen, hevesen dúlt a harc. Szinte percnyi szünet nélkül éjjel-nappal folyt az ostrom. A pesti oldal már több, mint két hete felszabadult — de a Duna túlsó partján, az egyre erősebb szoruló gyűrűben, még tartották magukat a németek s nyilas zsoldosai. Főnt a Várban, a Várhegy kazamatáiban, a Gellérthegyen, a Sashegyen, s a közbülső városrészek házaiban még makacsul védekeztek. Nem törődtek azzal, hogy esztelen „kítartásukkal” semmit sem érhetnek el, csak a polgári lakosság áldozatait növelik s szörnyű szenvedéseit súlyosbítják. Azaz... de hogy is nem törődtek ezzel! Eppen így akarták! Valami örült, állati gyűlölet hajtotta őket hogy ha már pusztulniuk kell minél többeket rántsanak magukkal a pusztulásba. Minél jobban szorult a nyakukon a harc, annál esztelenebb dühvel gyilkoltak. A bujkáló zsidók és katonaszökevények lemészárlása, az ellenállási mozgalom harcosainak, az elfogott kommunistáknak a kínzása és kivégzése az utolsó percekig folyt. Már a Vár falainál állt a harc, de Száiasiek terror-különítménye, a „Számonekő Szék”, a Vár pincéiben szörnyű kínzásokkal irtotta a jó hazafiakat. A német ágyúk cél nélkül, vaktában lötték a felszabadított pesti oldalt, pusztítani, ami még megmaradt s szaporítani az utcai tömegsírkat...

Ha kímélte valaki a várost és polgári lakosságot, az a Szovjet Hadsereg volt. Nem a németek, nem a fasiszták helytállása miatt húzódtak az ostrom másfél hónapig, hanem azért, mert a Szovjet Hadsereg kímélni akarta a várost. Sztálin nem engedte a felvonultatott nehéztüzérség harcbevételét. A nehéztüzérség ágyúival néhány nap alatt rommá lehetett volna lőni Budapestet, meggyorsítva ezzel az ostromot s megkevesbitve a szovjet csapatok áldozatait. De a Szovjet Hadsereg, a nagy Sztálin akaratához híven, nem tette egyetlen üszkös romhalmazzá tömegsírát fővárosunkat. Még akkor sem, amikor a németek példátlan aljassággal, meggyilkolták a hős szovjet parlamentereket...

1944 karácsonyára zárult be az ostromgyűrű a főváros körül. A Szovjet Hadsereg parancsnoka felszólította a német csapatokat, hogy kíméljék meg a polgári lakosságot az ostrom szörnyűségeitől, s adják át a várost. A németek válasza: a parlamenterek legyilkolása volt. Szilveszter napján, az ó-év utolsó

napján kezdődött el az ostrom. Reggel iszonyú vijjogással megindultak a Ratak s szórták a városra a bombákat s zúdították a német állásokra a gépfegyver-tűzet. Lent a pincékben sokszáz ember várta, halálos rettegésben, a végső ítéletet. Fejük felett ingó csónakként mozgott a pince s a nedves falakból furcsa módon por füstölt fel. Rémületes sajgással éreztük meg-megdobanni a föld szívet, ahogy szakadatlanul jöttek a repülőgépek. Tudtuk, hogy nem várás van, hanem hogy nem a polgári lakosságot akarják elpusztítani, s az volt a legszörnyűbb a rémületben, hogy talán éppen most kell meghalni, amikor küszöbünkön a régen várt szabadság!

Hány nap és hány éjszaka telt így el? Egybefolyt már nappal és éjjel. Nem volt villany s megszünt a vízszolgáltatás. Kint az utcákon, a tereken s a beomlott pincékben szaporodtak a temetetlen halottak. A nyilasok versenyre keltek a gyilkolásban a bombákkal és aknákkal. Parancs jelent meg, hogy a bujkálókat és a katonaszökevényeket s azokat, akik „csüggeteg kijelentéseket tesznek”, a helyszínen agyon kell lötni. Az ostrom színeiben a nyilasok szüntelenül razzizáltak. Ilyenkor az ő fegyvereik ropogtak. Tőlük kell-e jobban rettegni vagy a bombák és aknák becsapódásától?

Hírek jöttek, hogy már a Városligetben, már a Keleti-pályaudvarnál vannak a szovjet csapatok. Hány nap lehet még, amíg így házról-házra, utcáról-utára ideérnek? Más hírek arról szóltak, hogy itt-ott, Kőbányán, Újpesten, Rákospalotán kisebb partizáncsapatok hátbatámadták a németeket. Mindez azonban csak kevesek hősi harca és bátor példamutatása volt: a milliós város rengeteg népe szorongva bújta s várta.

Olyanok voltak ezek a napok, mint egy idegen, kusza és megismerhetetlen világ lázálmainak a gyűjteményei. Egyetlen szűk pinceoduvá szűkült össze az egész világ s már inkább csak abból vettük észre az idő múlását, hogy a pince patkányai jobbadán csak éjjel kezdtek el furcsa, sírós cincogásukat.

Aztán egyszer csak főnt a pince-torokban idegen szőndűlt. Könyves meghatottsággal, túlaradó örömmel öleltem meg az első szovjet katonát, aki bátorító mosolygással jött le hozzánk, németeket, meg fegyvereket keresett s mikor se ezt, se azt nem talált, leült egy pillanatra és cukorral kínálta a kisgyerekeket...

S ezen a napon, február 13-án, a csendességbe merült nagyváros sebzett házai között megállva úgy éreztem, mintha nagyon-nagyon messzi időkben történt volna mindez s mintha egészen új emberként jöttem volna ide vissza.

A debreceni út s ott az a néhány nap olyan volt, mint valami valószínűtlen álom. Sokhetes vakondok élet után, a sokhónapos bujkálás után, a pince dohos levegőtlenége után, az ostrom fásult szorongása után végre szabad emberként lélekzen! Szabad emberként, amilyen szabad még soha nem voltam!

Gerő Ernő vitt le autóján. Az út a télbe, hóba süppedt félországon át olyan volt nekem, mint lassú ébredés valami görcsös kábulatból. A szememben, az agyamban még ott vibráltak a pesti utcák rettentő romjai, a feltépett utcakövekből, a romokból s kihordott bútorokból épített barikádok, a temetetlen halottak. S erre felé, az út két oldalán, a téf békés fehérsége. Hát van még, él még Magyarország? A hó alatt aludtak a városok, a falvak, a tanvák. Sokfelé töretlen kukoricatáblák szundítottak a téli fehérség alatt. Az út mentén, a falvak széléin, a városok utcáin kilótt tankok, autóroncok, dögölt ágyúk, aknavetők. És erre felé is romok, romok, pusztulás... Vajjon feléledt itt az élet, ha jön a tavasz és eltakarodik a mindezt befedő hó?

Az úton, szembe velünk, szünet nélkül áradt a Szovjet Hadsereg utánpótlása, nyugat felé. Teherautók, tankok, ágyúk, éneklő s vi-

dáman integető katonák, végtelen, szakadatlan sorban. Valami soha nem érzett, ujjongó érzés kelt fel bennem: olyan erő ez, amely lebirhatatlan, amely előtt nincs legyőzhetetlen akadály. S mintha ennek az erőnek egy kicsi része belém áradt volna — egyszerre kiszállt belőlem az ostrom fásult kábulata. Ó, milyen okatlan kicsinyhitűek is voltunk, amikor ott lent a pincében, a végtelennél tünő várakozásban néha már-már elcsüggedtünk! Ezt kellene látnia mindazoknak, akik még bizonytalankodnak s agályoskodnak.

Szédülő fejfel néztem az elshánó, havas tájat, a keletről nyugatra özönlő nagyszerű, friss erőt és hallgattam Gerő Ernő szavait. En kérdeztem, szomjasan, mohón és ő beszélt. Beszélt a Szovjetunióról, Sztálinról, a szovjet életről, a szovjet emberről, ezekről az emberekről, akik itt vonultak el mellettünk, a szocialista építésről, a Nagy Honvédő Háborúról, az új, szocialista ember nagyszerű hősieségéről s szavai nyomán egy új, csodálatos világ körvonalai bontakoztak ki előttem. Úgy éreztem, őt hallgatva, hogy nem csak másfél hónapig, hanem hosszú éveken át pincei sötétségben éltem én, nagyon-nagyon keveset tudva a valóságos világról, csupán vágyakozva a világlósság után...

Azután Debrecenben, a nyüzsgő, eleven város! Ami kérdést magammal hurcoltam hazulról, a romvárosból s am: fölmerült bennem az úton a télbe dermedt, romokba hullott ország láttán, az itt sorra mind feleletré lett. Tél volt itt is, csikorgó, hideg tél — de valahogyan mégis a tavasz friss szelei jártak az ősi város széles utcáin. Pesten is tudtam már, hogy a Szovjetunió jóvoltából összegyűlhetett Debrecenben az Ideiglenes Nemzetgyűlés és hogy megalakult az Ideiglenes Kormány. Am ennek az igazi jelentőségét csak itt láttam meg, amikor találkoztam a fénylő szemű, okos, lelkes munkásokkal, a kucsás, nehézléptű, komoly parasztokkal: az új Magyarország új képviselőivel. Egy soha nem látott, új magyar világ mozdulását éreztem. Budapesten még csak azt éreztem, hogy valami megszünt, valami a romok alá temetődött — de itt már azt is éreztem, hogy valami új kezdődött a szovjet seregek felszabadító harcai nyomán...

Néhány napja érkezett meg Debrecenbe Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke s egyik legelső intézkedése az volt, hogy a Szovjet Hadsereg készleteiből nagymennyiségű élelmiszert indítottak útnak az éhínségtől fenyegetett Budapest felé. A „szövetséges” német csapatok még pusztították, dúlták, rabolták a fővárost, ő pedig már a segítség módjait kereste, annak a városnak a számára, ahol még egyre hull a szovjet katonák vére.

Küldöttségek jöttek-mentek Debrecenbe, a kormányhoz, az egy-egy szobában meghúzódó minisztériumokhoz. A széthullott ország éledő részei sorra mozdultak már. A küldöttségek rendszerint gyalog jöttek, tíz-húsz-ötven kilométereket, vagy legfeljebb alkalmi szovjet katonai autók, mert a vonat még nem járt. De jöttek s újajta, soha nem látott öntudattal végezték a dolgukat. Nagyon komoly kérdésekre akartak választ. Mi legyen a földdel? Mi legyen a gyárral, amelyiknek elmenekült a tulajdonosa? Hogyan fogjanak a termeléshez? Mit csináljanak a Nemzeti Bizottságok legelőször? Hogyan szervezzék meg az új, demokratikus rendet? Mi legyen az elmenekült urakkal, ha visszajönnek? Áradt a sokféle, új kérdés és látni lehetett, hogy a mozduló élet szaporodó jelei mögött mindenütt ott van egy ösztökélő, rendező erő: a Kommunista Párt.

Itt, Debrecenben találkoztam életemben először Rákosi Mátyással is. Felejthetetlen, nagy élmény volt ez nekem.

Kikérdezett, hogy mi van Budapesten, milyen a város, nagy-e a pusztulás, hogyan élnek az emberek. Mozdul-e már az élet a felszabadi-

Nyikolaj Tyihonov:

VÖRÖS HADSEREG

Ő nyújtott enyhet játszó kisgyerekeknek.
Zengett a város, zúgott rét, mező, —
Nincs hadsereg, melyet jobban szeretnek —
A béke és a munka öre ő.

Bolyongj a bolygón, nézd, milyen hadaknak
Dicséretét dalolják mult korok —
Nincs hadsereg, olyanról hírt nem adtak,
Mely népével így egybeolvadt.

Határainkra tört a német horda,
Mint vas-kömét, úgy rajtunk ütött,
Nincs hadsereg más, mely a málló porba
Rontotta volna ezt az üstököst

Es szörnyű harc csapott fel, izzott, rengett,
Vadul és tébolyultan folyt a vér —
Nincs hadsereg, ahol a regimentek
Élén ott állna ilyen bölcs vezér.

A szabadság boldog napját várják
Európa meggyötört népei, —
Nincs hadsereg más, amely igazságát
Igazsággal összemérheti!

1942.

BEKES ISTVÁN fordítása

tott kerületekben, megalakultak-e a nemzeti bizottságok? Írókról kérdezett, hogy kiről tudok, ki mit csinál? Minden érdekelt — bár néhány megjegyzéséből észrevettem, hogy lényegesen többet tud nálam a budapesti helyzetről. Figyelmesen végighallgatta a beszámolómat s azután megkérdezte, hogy ha visszamegyek Pestre, mihez akarok fogni?

Elmondottam, hogy mindenekelőtt egy könyvet szeretnék írni Budapest ostromáról, „Város az ingoványon” címmel. Meg akarom benne írni nemcsak az ostromot, hanem azt is, hogy a feudálkapitalizmus ingoványára, az ellenforradalmi rendszer büneire s romlottságára felépült büszke, szép városnak miért kellett szinte törvénytörően romokba hullania...

— Jó — mondotta, mikor végighallgatott —, írja meg, minél gyorsabban. Hasznos könyv lehet. — Azután, rövid hallgatás után, szája körül biztató mosollyal még hozzátette: — De már gondoljon a folytatására is. Mert hamarosan megírhatja a könyv folytatását is, „A közsiklára épült város” címmel. Hamar, hamarabb, mint sokan hinnék, felépítjük Budapestet, mégpedig nem ingoványra, hanem közsiklára!

Igen: mintha új emberként érkeztem volna vissza Budapestre.

Pedig az ostrom befejezése utáni órák halálos, nehéz csendjében szinte még reménytelenebb volt ez a nagyváros, mint az ostrom alatt. Míg szóltak az ágyúk, míg fönt dübörögtek a repülőgépek s robbantak a bombák, az emberek gondolata csak a következő órákig ért s addig a kérdésig, hogy „mikor lesz vége?” meg hogy „túléljük-e?” De most, hogy már vége volt az ostromnak, hogy „túléltek”, az emberek elé odaállt, nehéz kérdéseivel a távolabbi jövő.

Visszafelé jövet, a keletnek vivő országúton, 10—20—30 kilométeren át, végig mindenütt, szánkókat s rozoga kis kocskákat húzó, elnyűtt emberekkel találkoztunk. A szánkókon, a kocsikon összedobált holmik, a tetejükben kisgyerekek: így menekültek családok százei a fővárosból, az éhség elől, a reménytelenség elől. Amíg aratott a városban a halál, addig nem mozdultak, de most egyszerre megindultak.

Budapest utcáin, az omló házfalakon már ott voltak a Magyar Kommunista Párt plakátjai. Felhívás a főváros népéhez. Felhívás és biztatás, hogy jöjjenek elő a föld alól, jöjjenek ki a pincékből, fogjanak hozzá a romok eltakarításához, házaik, lakásaik, munkahelyeik rendbehozásához és vegyék fel a harcot az éhínség, a fenyegető járvány, a tehetetlenség ellen. A munkáskerületekben pezsdült is már valamiképp az élet — de százezrek bújtak még mindig a pinceodukban, mintha soha többé nem akarnának onnan kimozdulni. Nem az ostrom másfél hónapja, hanem az ellenforradalmi Horthy-rendszer huszonöt éves rothasztó hatása húzta lefelé, az odvas sötétségbe, az embereket. A fasiszták, a reakciók már nem emlegették hangosan a „felmentő seregeket” — de annál inkább azt,

hogy sose lesz itt többé élet, hogy harminc-negyven esztendő is kevés lesz a város újjáépítésére. A reménytelenség, a deletizmus bacillusait szórták maguk köré, s ha valaki, a harci zaj megszüntével, föl akart költözni a pincéből a lakásába, vad ijesztgetésekkel cibálták vissza.

Jártam a várost, a különös csendesség alatt. Kimentem a Dunaparra s megnéztem a torlódjó jég-táblák közé szakadt felrobbantott hidakat. Budán még tüzek égtek és komor füstfellegek szálltak az ég felé. Ahogy mentem az utcákon, villamosvezetékek lógó dróttjai csavarodtak a lábamra s szétépett lovak belébe kuszálódtam. Felfordított, szétlőtt villamoskocsik, elégett autók roncsait kerülgettem. Az elpusztult lovaknak néhol már csak a csontváza volt meg: éhes emberek szedték le róluk a húst. A hóbuckák alól még ki-kinyúlt egy-egy temetetlen halott keze. A romok fölött — egészen alacsonyan, mintha az ég gerendázata is leszakadt volna — sötét, komor fellegek súlyosodtak, mint kiterjesztett szárnyú, lomha dögkeselyűk. A tereken szovjet légvédelmi ágyúk álltak s mellettük vidám katonák. Néhol „gulyásgyűjtemény” fött a katonák étele — civilek álltak körül, edényekkel a kezükben s várták, hogy kapjanak a meleg ételből. A kiégett üzletek törmelékai között kúttak mások, hogy talán találnak még valamit.

Kegyetlenül leverő volt a megté-
názott, romokkal teli város — de
bennem mégis a bizakodás éledett,
mert a fülembe csengtek
Rákosi Mátyás szavai. A Rákóczi-
út felől most fordult be egy csapat
ember, lapátokkal, csákányokkal s
a romok fölött, a vak ablakszemek-
kel gubbasztó házak között vidáman
szállt az énekük:

„Fel vörösök, proletárok,
Csillagosok, katonák...”

Öt esztendeje ennek...
Valóban, csak öt esztendeje? Ha
az elért eredményekkel mérnénk az
időt, évtizedeknek tűnne ez az öt
év. A sebek begyógyultak, az ostrom
nyomai nem látszanak már. Buda-
pest felépült s ahogyan Rákosi Má-
tyás mondotta, valóban közsiklára
épült: egy felszabadult, önmagára
lelt nép erejére, hitére. A Duna fe-
lett büszkén ivelnek az új hidak s
főnt a Gellért-hegyen, ahonnan öt
évevel ezelőtt még német ágyúk
szórták a halált, a szovjet hősök
emlékművének főalakja emeli a vá-
ros fölé a győzelem olajágát. A
győzelemét, amely az ő vérükkel ön-
tözött szabadságból sarjadt és
amely a szovjet emberek példája
nyomán, a Szovjetunió, a nagy
Sztálin segítségével révén lett a mi
népünk győzelme. A közsiklára
épült új Budapest gyáraiban, üze-
meiben a szocialista munkaverve-
nek láza ég: kovácsolódnak boldog
életünk építésének erős fegyverei.
A munkásosztály, a Párt és Rákosi
Mátyás vezetésével új, meg új győ-
zelmek felé megy előre ennek az
ujjászületett városnak milliányi
dolgozó népe, amely soha nem lesz
méltatlan az öt évvel ezelőtt kapott
szabadságra!